

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Articvlvs Qvartvs. Vtrum Deus sit causa finalis omnium.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

ciebus, non secundum quod sunt in particularibus. A vocabulo nuncupatur idea, latissimè declarauimus.
quia particularium non est scientia, nec definitio. Ergo sunt quedam entia, quæ sunt entia, vel species non in singularibus. & hæc dicuntur exemplaria. Ergo idem quod prius.

Ca. 5. non re-
spondet à pr.
4. Præterea. Hoc idem videtur per Dionys. qui dicit * 5. capit. de diuin. nomin. Quod ipsum secundum se esse, prius est eo, quod est per se vitam esse, & eo quod est per se sapientiam esse.

Sed contra est, quod exemplar est idem quod idea. Lib 83. qu. Sed idea (secundum quod Augustinus * lib. 83. q. di-
g. 46. ante cit.) sunt formæ principales, quæ diuina intelligen-
tia continentur. Ergo exemplaria rerum non sunt extra Deum.

Respondeo. Dicendum, quod Deus est prima causa exemplaris omnium rerum. Ad cuius euidentiā considerandum est, quod ad productionem alicuius rei ideo necessarium est exemplar, ut effectus determinatam formam consequatur. Artifex enim producit determinatam formam in materia, propter exemplar ad quod inspicit, siue illud sit exemplar ad quod extra intuetur, siue sit exemplar interius mente conceptum. Manifestum est autem, quod ea, quæ naturaliter sunt, determinatas formas consequuntur. Hæc autem formarum determinatio, oportet, quod reducat in primum principium, in diuinam sapientiam, quæ ordinem vniuersi excogitauit, qui in rerum distinctione consistit. Et ideo oportet dicere, quod in diuina sapientia sunt rationes omnium rerum, quas supra * diximus ideas, id est formas exemplares in mente diuina existentes. Quæ quidem, licet multiplicentur secundum respectum ad res, tamen non sunt realiter aliæ à diuina essentia, prout eius similitudo à diuersis participari potest diuersimodè. sic igitur ipse Deus est primum exemplar omnium. Possunt etiam in rebus creatis quedam aliorum exemplaria dici, secundum quod quedam sunt ad similitudinem aliorum, vel secundum eandem speciem, vel secundum analogiam alicuius imitationis.

Ad Primum ergo dicendum, quod licet creaturæ non pertingant ad hoc, quod sint similes Deo secundum suam naturam similitudine speciei, ut homo generatus homini generanti: attingunt tamen ad eius similitudinem secundum representationem rationis intellectæ à Deo, ut domus quæ est in materia, domui quæ est in mente artificis.

Ad Secundum dicendum, quod de ratione hominis est, quod sit in materia. Et sic non potest inueniri homo sine materia. Licet igitur hic homo sit per participationem speciei, non tamen potest reduci ad aliquid existens per se in eadem specie, sed ad speciem superexcedentem, e sicut sunt substantia separata. Et eadem ratio est de alijs sensibilibus.

Ad Tertium dicendum, quod licet qualibet scientia, & definitio sit solū entium, non tamen oportet, quod res eundem modum habeant in essendo, quem intellectus habet in intelligendo. Nos enim per virtutem intellectus agentis abstrahimus species vniuersales à particularibus conditionibus: non tamen oportet, quod vniuersalia præter particularia subsistant, ut particularium exemplaria.

Cap. 11. inter
med. & fin.
Ad Quartum dicendum, quod sicut dicit Dion. * 11. cap. de diuin. nom. Per se vitam, & per se sapientiam quandoque nominat ipsum Deum, quandoque virtutes ipsis rebus datas: non autem quasdam subsistentes res, sicut antiqui posuerunt.

Sensus quasi.

Quoniam exemplaris causæ nomine significatur, hic explicat Cai. & post eum Val. Nos supra q. 13. art. 1. rationem exemplaris, quod alio

Forma Textus.

PRIMA CONCL. Deus est primum exemplar omnium rerum. Probatur. Oportet dicere quod in diuina sapientia sunt rationes omnium rerum, quis supra diximus ideas, id est formas exemplares in mente diuina existentes, quæ non sunt realiter aliud à diuina essentia: igitur ipse Deus est primum exemplar omnium. Antecedens quo ad priorem partem probatur. Ad productionem alicuius rei ideo necessarium est exemplar, ut effectus determinatam formam consequatur; at ea quæ naturaliter sunt, determinatas formas consequuntur ex diuina sapientia, ut primo principio; ergo oportet dicere &c. Maior huius argumenti probatur exemplo artificis. Minor autem: quia diuina sapientia ordinem vniuersi excogitauit, qui in rerum distinctione consistit. Posterior verò pars antecedentis, videlicet quod idea, id est forma exemplares non sint aliud realiter à diuina essentia, manifestatur soluendo tacitam objectionem. Nā licet idea multiplicetur secundum respectum ad res, & essentia sit vna, non tamen sequitur eas ab essentia realiter distinguere: sed tantum sequitur essentia diuinæ similitudinem à diuersis posse diuersimodè participari, & secundum hoc eam habere rationem plurimum idearum.

SECUNDA CONCL. Possunt in rebus creatis quedam aliorum exemplaria dici. Probatur: quia quedam sunt ad similitudinem aliorum, vel secundum eandem speciem, vel secundum analogiam alicuius imitationis; ergo.

Expositio Textus.

PROBATIONEM antecedentis quo ad priorem partem hic eleganter explicat Cai. necessitatem aperiens exemplaris, & radicem eiusdem probationis ostendens. Vide etiam quæ notat hic Valen. de ideis, ex Scripturis & Patribus.

Reliqua ad huius articuli commentarium spectantia, petenda sunt ex 4.1. & 2. q. 15.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum Deus sit causa finalis omnium.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod Deus non sit causa finalis omnium. Agere enim propter finem videtur esse alicuius indigentis fine. Sed Deus nullo est indigens. Ergo non competit sibi agere propter finem.

2. Præterea. Finis generationis, & forma generati, & agens, non incidunt in idem numero (ut dicitur in 2. Physic.) Quia finis generationis est forma generari: Sed Deus est primum agens omnium. Non ergo est causa finalis omnium.

3. Præterea. Finem omnia appetunt: Sed Deum non omnia appetunt; quia neque omnia ipsum cognoscunt. Deus ergo non est omnium finis.

4. Præterea. Finalis causa est prima causarum. Si igitur Deus sit causa agens, & causa finalis, sequitur quod in eo sit prius & posterius, quod est impossibile.

Sed contra est, quod dicitur Prou. 6. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.

Respond. Dicendum, quod omne agens agit propter finem. Alioquin ex actione agentis non magis sequeretur hoc quam illud, nisi à casu. Est autem idem finis.

nis agentis & patientis in quantum huiusmodi, sed aliter & aliter. Vnum enim & idem est, quod agens intendit imprimere, & quod patiens intendit recipere. Sunt autem quadam, quae simul agunt, & patiuntur, quae sunt agentia imperfecta: & his conuenit, quod etiam in agendo intendant aliquid acquirere. Sed primo agenti, qui est agens tantum, non conuenit agere propter acquisitionem alicuius finis, sed intendit solum communicare suam perfectionem, quae est eius bonitas. Et vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis & bonitatis diuinae. e Sic ergo diuina bonitas est finis rerum omnium.

Ad Primum ergo dicendum, quod agere propter indigentiam, non est nisi agentis imperfecti: quod B natum est agere & pati: sed hoc Deo non competit. Et ideo ipse solus est maxime liberalis: quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem.

Ad Secundum dicendum, quod forma generati non est finis generationis, nisi in quantum est similitudo formae generantis, & quod suam similitudinem communicare intendit. Alioquin, forma generati esset nobilior generante, cum finis sit nobilior his, quae sunt ad finem.

Ad Tertium dicendum, quod omnia appetunt Deum, e vt finem, appetendo quodcumque bonum, siue appetitu intelligibili, siue sensibili, siue naturali, qui est sine cognitione. Quia nihil habet rationem boni, & appetibile, nisi secundum quod participat Dei similitudinem.

Ad Quartum dicendum, quod cum Deus sit causa efficiens, exemplaris, & finalis omnium rerum, & materia prima sit ab ipso: sequitur, quod principium omnium rerum sit vnum secundum rem. Nihil tamen prohibet in eo considerari multa secundum rationem, quorum quadam prius cadant in intellectu nostro, quam alia.

Sensus questii.

TERMINOS huius questii declarant Cai. & Vasq. sermo est enim de fine non operatione producta, quem finem gratia cuius appellat Vasq. sed de fine praexistente, cuius D bonitatem agentia concupiscunt, & in cuius laudem, & gloriam cedunt vniuersa, quem ide expositior nominat finem cui. Dicitio autem omnium pro rebus omnibus alijs a Deo distribuit, vt hic aduertit Cai. cum hic tractatus circa Dei causalitatem ad extra verifetur.

Forma Textus.

CONCL. est. Diuina bonitas est finis omnium rerum. Probatur. Primum agens non agit propter acquisitionem alicuius finis, sed intendit solum communicare suam perfectionem, quae est eius bonitas: & vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis & bonitatis diuinae; ergo diuina bonitas est finis omnium rerum. Probatur simul antecedens & consequentia, quia omne agens agit propter finem: sed idem est finis agentis, & patientis in quantum huiusmodi, quamuis aliter & aliter, quia scilicet idem est, quod agens intendit imprimere, & quod patiens intendit recipere; ergo primum agens, &c. Antecedens probatur; Quia alioquin ex actione agentis, non magis sequeretur hoc, quam illud. Conseq. vero: quia primum agens est agens tantum, reliqua vero agentia, quae sunt imperfecta, simul agunt & patiuntur. Igitur illis conuenit, vt etiam in agen-

Nax. in 1. part. D. Th. tom. 2.

do intendant aliquid acquirere, non autem primo agenti, sed agere solum ad communicationem suae bonitatis.

Expositio Textus.

AMPLIOR est questio conclusio, quae Deum etiam comprehendit, vt perspicue patet ex textu. Sensem illius aperit S. D. in 3. cont. gent. c. 18. vbi Ferrar. in fine illius capituli mouet dubitationem, & soluit de prima illa parte antecedentis: Primum agens non agit propter acquisitionem alicuius finis. Alteram vero partem eiusdem antecedentis, videlicet, & vnaquaeque creatura intendit consequi suam perfectionem, quae est similitudo perfectionis, & bonitatis diuinae, probat D. Thom. in 19. c. eiusdem libri. Totum autem antecedens explicat Ferrar. in cap. 17. eiusdem libri ratione 7. Propositio vero assumpta ad probationem antecedentis illa videlicet, Omne agens agit propter finem, probatur ab eodem A. nostro D. in 1. 2. q. 1. a. 2. Denique Cai. hic sensum explicat illius propositionis. Reliqua agentia simul agunt, & patiuntur: quem sequitur Bannes.

CONTROVERSIA VNICA.

An diuina bonitas sit finis actionis diuinae?

VALENTIA dicit tria. Primum. Deus in sententia rerum productione aliquem finem praetendit, scilicet suam bonitatem communicare. Secundum. Bonitas Dei non est finis Dei, vel operationis immanens ipsius Dei, per quam res producit. Tertium. Falsissimum est dictum illud Cai. videlicet operationem Dei formaliter, vt operatio est, habere pro fine ipsam diuinam bonitatem, loquendo de operatione diuina vt est in ipso Deo.

Molina supra q. 19 art. 2. disp. 3. docet obiectum primarium voluntatis diuinae esse finem obiecti secundarij, non autem actus voluntatis diuinae.

Suarez disput. Metaph. 23. sect. 9. dicit quatuor. Primum est. Finis non potest exercere causalitatem suam in diuinam voluntatem, quantum ad actus immanentes, seu determinationes liberas eiusdem voluntatis. Secundum. Quo ad actiones Dei transeuntes, finis non habet in ipso agente Deo aliquam propriam causalitatem. Tertium. Deus vt agens ad extra, siue quod idem est, actio Dei ad extra habet causam finalem, quae tamen actio non est Deus, nec in Deo, sed in creatura. Quartum. Non satisfacit Caietanus dicendo actionem Dei esse Dei essentiam, & quantum ad rem, quae est actio, non habere causam finalem, sed in quantum est actio formaliter, habere Dei bonitatem vt causam finalem.

Paulus Soncinas in 5. Metaph. quest. 2. affirmat Dei voluntatem moueri ab eius bonitate Metaphorice, & ideo ibi saluari veram causalitatem finis.

Ferrar. in primo cont. gent. c. 87. ait diuinam bonitatem secundum modum nostrum intelligendi esse causam diuinae voluntatis, eo quod sit finis, qui apud nos mouet voluntatem ad ea, quae sunt ad finem: sed tamen secundum rem (inquit) non est eius causa; cum non sit realiter distincta ab actu volendi. In tertio vero lib. c. 17. ait Deum secundum suam entitatem

Hh

Vt

ut sic non esse finem sui ipsius, sed tantum in-
quantum est agens. Eadem hic vitur distin-
ctione Cai. dicens Deum dupliciter sumi posse.
Vno modo absolute, & sic nullus eius est finis:
Alio modo ut primum agens, & hoc dupliciter:
Vno modo quantum ad rem, quæ est actio, qua
dicitur agens; & sic nullum habet finem, quia
actio Dei est eius substantia; & sic consuevit
dici, quod Deus agit propter finem, non sui
sed aliorum: Alio modo formaliter secundum
rationem actionis: & sic habet suam bonita-
tem finem suæ actionis. Eandem sententiam se-
quitur Ban. addens in diuina actione formaliter
sumpta includi duo scilicet entitatem diui-
nam, quæ est intrinseca perfectio: & respectum
rationis ad creaturam producendam: qui re-
spectus (inquit) licet non constituat actionem
diuinam in ratione actionis, est tamen illi in-
trinssecus: quantum ad primum, actio diuina
non habet diuinam bonitatem ut finem, sed tan-
tum quantum ad respectum rationis: quia, cum
finis moueat agentem non realiter, sed Meta-
phoricè, non est necesse ut inter agens, vel eius
operationem, & inter finem sit realis distin-
ctio, sed sat est distinctio rationis, ita, ut agens
habeat aliquam determinationem à fine per re-
spectum & ordinem ad effectum, producendum,
& ad dispositionem mediorum. Cui verò non
placuerit (inquit) iste modus dicendi, dicat di-
uinam bonitatem propriè non esse causam fi-
nalis actionis Dei, sed esse rationem e-
ius.

Resolatio.
aperitur sta-
tim contro-
uersia, &
proponitur
sententia D.
Th. diuinam
bonitatem i-
psius operan-
sis Dei finem
statuentem.

QVAESTIONEM hanc breuiter attigimus
ac definiuimus suprà q. 19. art. 2. in explicatio-
ne responsionis ad secundum argum. D. Thom. & a.
5. controu. vnica: Nunc autem ablata in præsenti
materia propriè sedis opportunitate è re esse
diximus eam latius explicare, suppositis tamen
ibidem dictis de bono creato, & eius volitione,
quo ad eius causalitatem & rationem vo-
lendi, tam respectu alterius boni creati à Deo
voliti, quam respectu diuinæ volitionis. Cum
autem duplex sit circa creaturas liberarum o-
perationum genus in Deo, ad propositam cō-
trouersiam pertinentium: Quædam enim ad a-
ctus pertinet immanentes, ut liberæ præfinitio-
nes siuè decreta vel determinationes diuinæ
voluntatis, quibus ab æterno decreuit vniuersa
in quauis temporis, vel durationis parte, si-
uè mensura producenda: Quædam autem di-
cuntur & sunt virtualiter & eminenter transeun-
tes, vel etiam formaliter sumendo cum mul-
tis actionem Dei pro rei emanatione ad crea-
turam intrinsecè terminata: Proponitur hæc
quæstio de vtroque actionum genere; pro-
prias enim vtrinque trahit difficultates: Atque
ideò Bannes immeritò difficultatem hanc ad
solas arctat actiones immanentes.

Notandum est itaque primò ex D. Thom. in 2.
dist. 1. q. 2. art. 1. duplicem esse finem scilicet o-
peris, & operantis. Finis operis, qui dicitur
etiam ratio operis, est bonum, ad quod ordi-
natur opus ab agente: Finis autem operantis est
bonum, quod agens principaliter intendit.
Differunt hi duo fines: quod finis operis potest
esse in re ab operante distincta, sicut lapidum
compositio, in qua consistit forma domus,
quam ut finem operis ædificator intendit, non
in ipso ædificante est, sed in externa materia:
Finis autem operantis in ipso semper est ope-
rante, sicut domus vtilitas ex eius forma pro-
ueniens finis est & bonum operantis in ipso re-
ceptum. Vterque verò finis Deo conuenit ope-

ranti; agit enim propter finem operis, quoniam
opus omne diuinum in finem aliquem dirig-
tur ab ipso Deo. Et quia finis operis semper in
finem reducitur operantis, ideò finis etiam ip-
sius Dei operantis, & actionis eius in Deo est,
quod bonum ipsum diuinum est: longè tamen
diuerso modo ab eo fine, qui conuenit operan-
ti creaturæ. Nā, ut ibidè ait S. D. pot agens du-
pliciter agere propter finem: Vno modo pro-
pter finem ab eo desideratum, quod soli con-
uenit creaturæ; quia desiderium est rei non ha-
bitæ: creatura verò bonum aliquod ab alio ac-
quirat agendo, ut affirmat etiam Auerroes de
motricibus intelligētis in 12. Metaph. tex. 36. di-
cens eas mouere perpetuò, ut assimilentur Deo
in faciendo entia. Alio modo potest agens age-
re propter finem non ab eo desideratum & ac-
quirendum, sed iam habitum & amatum: quod
enim habeamus bonum, non desideramus, sed
amamus; & propter hunc finem bonum scilicet
suum infinitum habitum, & amatum Deo con-
uenit operari; nihil enim potest eius bonitati
perfectioris adiungi. Ex hoc etenim, quod
Deus suam perfectè diligit bonitatem, vult eius
similitudinem in res creatas multiplici gra-
dum varietate diffundi. Quod August. in lib.
de doctrina Christi. c. 13. significauit dicens: In-
quantum Deus est bonus, sumus. Et Dionys. in 4. c.
de diuin. nominib. indicat illis verbis: Diuinus a-
mor non permittit eum sine germine esse: loquitur
enim ibi de rerum creatione. Expressius autem
S. D. in eo a. ad 2. sententiam suam aperit dicēs:
Deus agit propter amorem finis, quia ipsemet est sibi
finis à se habitus & amatus; & ideo dicimus, quod di-
uina voluntas non est perfecta quodam alio, sed sei-
psa, quia ipsa voluntas est bonitas. Et ad quartum
sic ait: Actio diuina est eius essentia, & ex hac parte
non quaritur finis eius, sed ex illa parte, qua effectū
creaturæ communicat. Et in primo cont. gent. cap.
87. ita loquitur: Voluntati causæ volendi est finis:
finis autem diuina voluntatis est sua bonitas: ipsa i-
gitur est Deo causæ volendi, qua est etiam ipsum suū
velle aliorum autem à Deo volitorum nullum est Deo
causæ volendi. Quod idem ferè clarius repetit in
3. eiusdem operis lib. c. 17. vbi etiam addit finem
vltimum cuiuslibet facientis, in quantum est
faciens, esse ipsummet facientem, & consequē-
ter Deum, qui factiua est rerum omnium causæ,
esse earundem omnium finem. Dixerat autem
prius, quidquid agit supremum agens, agere
propter finem suum, & finem diuinæ volunta-
tis nihil aliud esse, quam eius bonitatem. Quā-
uis autem ex verbis hucusque relatis perspicua
satis videatur esse D. Thom. sententia: plures
tamen apud interpretes habuisse videtur intel-
ligentias, quas tamen exilimo bene perpen-
sas, in nullo ferè esse discordes, & mirificè consen-
tire. Ad cuius euidentiam.

Secundò considerandum est finem non exerce-
re suam causalitatem, siuè actum finalizandi, nisi
media efficiētis causalitate; Illud enim est a-
ctu finis, propter quod agēs actu operatur; Cui
igitur agentis operatio ex nulla propriè depē-
det effectiua causæ, eius nec absolute, nec quate-
nus agēs est, ac, pinde, nec operationis eius pro-
priè loquēdo potest vlla esse causæ finalis. Cer-
tum est autem nullam siuè immanentem, siuè
transeuntem actionem Dei, quæ sit idem reali-
ter quod eius substantia, causam aliquam pro-
priè ac verè efficientem habere in Deo, vel ex-
tra, sed rationem tantum siuè causam vir-
tualiter in essendo; Igitur neque finem habet
in Deo, vel extra Deum verè & propriè, ex sumpta,
cuius

Explicatur
sententia D.
Th. & o-
stenditur
veram pro-
prietatem, ac
realem esse
finem causa-
litatem, &
eam diuinam
bonitatem cō-
uenientem re-
spe
ctu actionis
diuinæ effi-
cientis si-
mi & con-
comitanter
in Deo, &
ex sumpta,
cuius

cuius causalitate dependeat aut existat. Nam et si finis Metaphoricè tantum dicatur mouere voluntatem, ubi tamen est vera & propria finis causalitas, vera est etiam & propria voluntatis & operationis & ipsius agentis ex fine dependetia, qualis in quolibet reperitur agente creato. Cum itaque diuinæ voluntati vel eius operationi nulla verè dependentia cōgruat, quia supremum ens est & prima causa, consequens est eius verè nullum esse finem Metaphoricè mouentem: significat enim hæc finalis causæ motio metaphorica, veram, realem, & propriè dictam causalitatem ab efficientis causalitate distinctam. Si verò Metaphorica motionis vocabulo non realis ac propriæ causalitatis differentia, sed eius quædam translatitia locutione similitudo significetur, rectè dicitur Deum ad agendum à sola sua bonitate moueri, & ita loquitur S. Th. *supra q. 19. a. 2 ad 2.* Hæc enim loquendi forma nulla designatur actionis diuinæ causa formaliter & propriè dicta, sed agendi ratio, siue causa virtualis in essendo: quomodo dicimus immutabilitatem Dei perfectam esse rationem ac virtualem, siue conditionalem in essendo causam æternitatis in Deo.

Actio tran-
situs dupli-
citer.

Tertio recolenda sunt ea, quæ latè *supra q. 25. 4.* diximus, ac de mente D. Th. definiuimus de actione transeunte, quam ibi diximus essentialiter & Metaphysicè sumptam esse perfectionem agentis: quamuis concomitanter siue essentialiter Physicè sit in passo. Est igitur actio Dei essentialiter & Metaphysicè sumpta diuinæ virtutis infinita perfectio: concomitanter autem siue Physicè quidpiam est à Deo productum, in re creata receptum, siue illud sit relatio, siue sit esse creaturæ vt à Deo producente & conseruante dependens. De hoc secundo actionis modo certum est illius esse finalem causam, nō solum diuinam bonitatem, sed etiam aliud bonum à Deo creatum, saltem totius vniuersi perfectionem, vt affirmat etiam Aristoteles in 12. *Metaph. tex. 52.* & D. Thom. *supra q. 19. ar. 1. & 5. & expressius infra q. 65. a. 2. & q. 103. a. 2. & alibi sæpè.* Quamuis enim causa finalis nullum producat effectum, nisi moto prius finaliter agente ad operandum: non semper tamen est hæc motio realis & propria causalitas, vt ante diximus, sed virtualis quādoque & sola ratio, vt in Deo, qui nullius boni mouetur ad operandum desiderio, sed ex amore solius agit congenitæ bonitatis.

Tota difficultas est de actione Dei, prout in Deo est, vt eius infinita perfectio: an scilicet huius, vt actio est, sit causa finalis diuinæ bonitatis, vt hic affirmat Cai. & post eum Ferrar. Bannes & Ripa. Ad cuius euidentiam obseruandum est actionem agentis, vt actio est, includere formaliter ordinem ad passum, siue terminum actione productum; est enim in agentibus creatis actio propter perficiendum passum: In agente verò primò, quamuis ad nullius rei creatæ perfectionem ordinetur vt ad finem, ad eam tamen habet ordinem hoc ipso, quod eius actiua communicatio est. Et quoniam ordo vinculi quoddam est rerum ordinarum vnitiuum, vt perspicue patet in exercitu, familia, populo & vniuerso: & in his sic vnitis, quod vni conuenit, sæpè denominatione quadam redundat in alterum & in totum: cum præsertim vnum se toto dependet ex altero, & eodem vocabulo nominatur, vt aded, idem cum eo, & eius quasi complementum esse videatur: sicut in proposito passiua creaturæ productio & conseruatio ab a-

ctione Dei se tota dependet, & actio nūcupatur, prout emanatio à Deo; atq; ideo velut vna sola & integra sumitur operatio actionis simul essentialiter & Physicè continens, cuius sic considerata dicitur esse finis diuina bonitas, quæ propriè tamen ac vere finalis causa est solius emanationis creatæ, siue actionis concomitanter sumptæ. Et hoc est, quod hic, & *locus supra notatis* significat S. D. & exprimit Cai. & probat euidentibus argumentis ex littera præsentis articuli deductis. Et idem videtur Bannes intendere, quamuis non satis aptè loquatur dicendo actionem diuinam, quantum ad respectum rationis inclusum, habere pro fine diuinam bonitatem, & finem ab agente, aut eius actione non necessariò distingui realiter: eo quod agentem non realiter, sed Metaphoricè moueat: atque ided satis esse distingui ratione finem ab agente sic, vt à fine determinationem habeat agens in actione sua per ordinem ad effectum producendum, & ad dispositionem mediorum: siue illa determinatio sit per modum realem siue rationis; Hæc enim esse videtur opinio Soncinatis, quæ sufficienter ex dictis remanet confutata: Si quidem ea finis motio metaphorica vera est, ac propria & realis eius causalitas, qua differt ab agentis causalitate: Constat autem propriam & verè causam ab eo realiter distingui, cuius est causa; implicat enim idem à seipso causari. Atque ideo rectè dixerunt alij actionem Dei siue immanentem, siue transeuntem prout in Deo est, nimirum præcisè sumptam non respicere vt finem diuinam bonitatem.

Soncinatis
& Bannesq;
opinio reie-
ctæ.

PRIMA CONCLVS. Actionis diuinæ secundum rem, siue secundum eius substantiam nulla est finalis causa. Probatur; Quia diuinæ substantiæ nulla est causa.

SECUNDA CONCL. Actionis immanentis diuinæ, qua determinatur productio creaturæ, causa finalis est diuina bonitas, non vt actus, & propriè causa, sed virtute tantum, & vt finalis agendi ratio, & secundum modum nostrum intelligendi. Hæc patet ex dictis.

TERTIA CONCL. Actionis Dei transeuntis concomitanter siue Physicè sumptæ finis est vltimus diuina bonitas; proximus verò creatum aliquod bonum. Probatur; Quia actio sic sumpta boni creati emanatio siue passiua productio est secundum rem; igitur ad suum terminum rem scilicet emanantem, & ad vniuersi perfectionem, & ad Dei bonitatem vt finem ordinatur.

QUARTA CONCLVSIO. Actionis diuinæ, vt actio est essentialiter, & Metaphysicè sumptæ, finis est diuina bonitas. Hæc conclusio accipienda est in sensu declarato in tertio fundamento.

CONTRA secundam concl. argumentatur Suar. Quia si intelligamus in Deo causalitatem obiectiue respectu suæ voluntatis, falsum intelligimus; ergo intelligenda est ratio causalitatis in Deo, ex parte nostra tantum; quia scilicet non possumus diuinam concipere aut explicare, nisi ad modum rerum creatarum.

Respondetur hoc argumento probari non esse in Deo realem & actualem, ac propriè dictam causalitatem finalem respectu actus diuinæ voluntatis, cum sit tamen in Deo causa virtualis & finalis agendi ratio, non solum ex parte modi nostri concipiendi, sed etiam ex parte rei obiectiue; vnde dicitur à Philosophis causa in essendo virtualiter,

Argum. &
Solut.
Obi. 1. cont.
2. concl.

Obi. 2.

Secundo. D. August. lib. 83. quest. negat quærendam esse causam diuinæ voluntatis, ob quā voluit mundum creare; & rationem reddit; quia omnis causa efficiens est, id est in omni vera causa, intercedit aliqua efficiens causa. Resp. hoc etiam argumento solum probari nullam esse causam actualiter & propriè diuinæ voluntatis.

Obiect. 3.

Contra eandem concl. argumentatur Soncinas. Finis mouet voluntatem Metaphoricè, quod mouere non est aliquid in moto causare, sed est esse id, propter quod, siue cuius gratia aliquod agens agit; Ergo cum dicitur, quod Deus amat se propter bonitatem suam tanquam propter finem, non videtur ex hoc aliud significari, nisi quod bonitas mouet Metaphoricè voluntatem ad amorem ipsius essentia; ergo bonitas Dei est propriè & actu causa finalis suæ voluntatis. Resp. falsum esse anteced. quo ad secundam partem; causat enim motio finis actionem in agente, & ideo finis causalitas est realis: sicut in eo, quod à fine mouetur, est dependentia realis à fine. Et sicut realis finis causalitas significatur per hoc, quod est esse gratia cuius: sic dependentia realis agentis à fine denotatur per hoc, quod est esse vel agere propter hoc, vel illud bonum, siue finem. Cum ergo dicitur Deus amare se propter bonitatem suam tanquam propter finem, similitudinaria locutio est modum exprimens intelligentiæ nostræ superius explicatum: & rationem siue causam virtutalem tantum significat diuinæ voluntatis. Non satis tamen congruè diceretur Deus amare se propter bonitatem suam tanquam propter finem; quoniam particula illa, *tanquam propter finem*, videtur exprimere finis causalitatem in actu.

Obi. cont. 3. concl.

Contra tertiam concl. est argumentum. Causa finalis non exercet suam causalitatem, nec vllum habet effectum, nisi medio efficiente ab ea moto ad operandum. At diuina bonitas non est actu & propriè finis mouens Deū ad operandum. Ergo nec erit actu & propriè finis actionis Dei transeuntis concomitanter sumptæ. Resp. falsam esse primam propositionem, si sermo sit de motione actuali & propriè dicta; sufficit enim in agente Deo motio virtualis, & secundum modum nostrum intelligendi in re diuina eminentissima fundamentum habente, vt Deus operetur ad extra, & operum suorum effluxum ac eius terminum, rem scilicet productam ad suam, vt ad vltimum finem ordinet bonitatem.

Obi. 1. cont. 4. concl.

Contra vltimam concl. argumentatur Val. Non est minus idem cum diuina bonitate operatio Dei formaliter, vt est operatio in Deo, quam est vel ipse Deus absolute, vel operatio quo ad rem quæ est essentia diuina; ergo non minus operatio Dei formaliter, quatenus operatio in Deo est, caret illo fine diuinæ bonitatis, quam alia duo. Consequenter patet. Ideo enim illa duo dicit Caiet. non habere pro fine diuinam bonitatem, quia omnino sunt idem. Antecedens probatur. Quia operatio formaliter, qua Deus produxit creaturas, est intellectio & volitio Dei, vt sunt actiones reales; ergo est idem omnino cum diuina bonitate: Nam quicquid est in Deo reale, est idem cum diuina bonitate.

Conf.

Et confirmatur. Quia S. Thom. nunquam

A docet Deum, vel eius operationem habere diuinam bonitatem pro fine, sed tantum Deū agere ob suam bonitatem, vt ob finem, id est ob finem creaturarum. Respondetur antea- *Solutio.*
dens dupliciter intelligi posse: Vno modo de identitate reali, & sic falsa est consequentia. Ad cuius probationem, dico Caiet. negare illa duo habere pro fine diuinam bonitatem, non quia præcisè sint idem realiter, sed quia vtrumquè res est simpliciter infinita, nullum vt sic dicens ordinem ad effectum, & consequenter nec etiam ad finem: Alio modo potest antecedens illud intelligi de identitate formali, vel etiam absolute, in quo sensu falsum est manifestè; Nam actio Dei, vt actio est, dicit ordinem ad effectum, quem non importat eadem actio, vt est substantia vel essentia Dei: Probatio vero antecedentis, procedit de identitate reali, & perspicuè probat distinctionem formalem; Nam intellectio Dei & volitio, vt actiones sunt, formaliter distinguuntur ratione formali ratiocinata ab essentia diuina, & eius bonitate ob dictum ordinem propter quem superius diximus actionem essentialiter, & actionem concomitanter pro vna computari, & vnā vel vtramque simul ex alterius (scilicet eius quæ per se dependet) prædicato, quod illi conuenit vt actio est, denominari. C Sicut enim posterior ex priori denominatur actio, sic ex posteriori prior denominatur esse propter finem ob dictam causam, quia scilicet ob ordinis vnitatem, & nominis identitatem pro vna computantur actione completa. *Ad confirmat.* negatur assumptum, vt patet ex verbis S. D. supra notatis. Ripa *Ripa solutio*
multa loquitur in huius argumenti solutione, sed videtur nodum attingere, nec explicat quomodo Deus, vt agens est, finem habeat.

Contra eandem concl. argumentatur Suar. Obi. 2. Vel actio vt actio est aliquid rei addit ipsi Deo, & sic non erit in ipso Deo: Vel nihil rei addit, & secundum id non potest habere causam finalem. *Respondetur* secundum verum esse. *Solut.* Ad impugnationem negatur assumptum: Nam ex addita ratione formali dicit ordinem ad effectum, & vnitatem habet ordinis cum actione concomitanter accepta, & ideo in vnum & eundem cum ea finem vltimum dicitur ordinari. Nec est eadem ratio de fine proximo; quoniam, vt ante diximus ex D. Thom. in 2. ille non est finis agentis, vt agens est, sed operationis tantum, quæ operatio in re præsentis est actio concomitanter sumpta. Et ad hunc sensum reducenda est responsio Ban. quam impugnat Suar. si tamen est sustinenda. Vide etiam quæ scribit Ban. de propolita difficultate.

Proponitur, & soluitur dubitatio de veritate responsionis ad secundum argumentum, prout exponitur à Caietano.

SECUNDVM argumentum, & eius responsio plures secum affert difficultates, quas hic subtiliter versat & definit eruditè Caiet. affirmans de mente D. Thom. omne agens sui diffusionem seu communicationem intendere propter seipsum vt finem: quamuis diuersa ratione primum à cæteris, vt perspicuè patet

in

in commentario dicti expositoris. Quod idem affirmat S. D. in 3. contra gentiles. cap. 17. ubi sic loquitur. Finis ultimus cuiuslibet facientis in quantum est faciens est ipsemet. Sed oppositum docet aperte S. D. quodlib. 1. art. 8. in respons. ad 3. argumentum, quod erat tale: Natura in se recurua est: quia scilicet omnia, quae amat, retorquet ad se. Sed propter quod unumquodque tale, & illud magis ergo naturali dilectione primus homo plus diligebat seipsum, quam Deum. Responsio verò ibidem est: Dicendum, quod inclinatio rei naturalis est ad duo, scilicet ad moueri, & ad agere. Illa autem inclinatio natura, quae est ad moueri, in seipsa recurua est, sicut ignis mouetur sursum propter sui conseruationem: sed illa inclinatio natura, quae est ad agere, non est recurua in seipsa; Non enim ignis agit ad generandum ignem propter seipsum, sed propter bonum generati, quod est forma eius; & ulterius propter bonum commune, quod est conseruatio speciei. Vnde patet, quod non vniuersaliter verum est, quod omnis dilectio naturalis sit in se recurua. Quibus verbis perspicue negat S. D. ignem, & quodlibet agens naturale agere ad generandum propter seipsum, dicens agere propter bonum generati, quod est forma eius &c. Sed inspecta diligentius intentione D. Thom. in eo quolibeto, conciliari praedicta facile poterunt cum his, quae minus hic aperte significantur, & cum expositione Caiet. Quarebat enim ibi S. D. An primus homo in statu innocentiae dilexerit Deum super omnia: & pro negatiua tria producit argumenta, ex quibus illud est tertium, cuius responsionem hic examinamus; in qua discrimen statuitur inter inclinationem naturae, quae est ad moueri, & eam quae est ad agere, quod illa in se recurua est, id est ad rem, cuius est inclinatio, tanquam ad finem ordinata; haec autem in seipsam recurua non est, id est ad rem, cuius est inclinatio, non ordinatur ut finem. Quae differentia formaliter intellecta verissima est: Nam inclinatio, quae est ad moueri, ex sui ratione formali est ad perfectionem, & bonum acquirendum ipsi mobili; motus enim & terminus eius formalis est in mobili: & ideo dicitur ignis moueri sursum propter sui conseruationem, ut finem acquirendum. Sed inclinatio naturae, quae est ad agere, ex sui ratione formali tendit ad extra, & est propter perficiendum passum, & consequenter propter bonum passi, & propter bonum generati, quod est forma in eo recepta: & multo magis propter bonum commune speciei ad quod ordinantur singula particularium bona: & adhuc amplius propter totius vniuersi bonum extrinsecum, quod Deus est, à quo dependet coelum, & tota natura, ut ait Philosophus in 12. Metaph. His autem non repugnat veritas praesentis doctrinae D. Thom. & Caiet. dicentis formam geniti non esse finem generationis ut ab agente: (quia scilicet agens sui communicationem ordinat ad seipsum tanquam ad finem) sed eandem ut similem formae generantis esse finem generationis. Nam, quia forma geniti ut similis formae generantis una est cum illa, & eius quasi vicaria est: idcirco finis generationis formaliter est forma generantis. Quamuis enim finis generationis non coincidat in idē numero cum forma generantis, redundat tamen in idem numero: si quidem forma geniti non est finis generationis, nisi ut similis formae generantis: Aliud est autem dicere inclinationem, quae est ad agere ut sic, non ordinari ad ipsum agens ut ad finem, quod

Conciliantur
Cai. cum D.
Thom.

Afferitur in dicto quolibeto: & aliud est affirmare agens sui communicationem intendere propter seipsum ut finem, quatenus scilicet forma geniti finis est generationis, ut similis formae generantis, quod hic significat S. Th. & explicat Caiet. Agere enim ut agere non dicit facere simile aut dissimile, sed agere tantum: agere autem ut sic est propter perficiendum passum. Agere verò, ut agens est communicatio, vel productio formae similis, dicit facere simile, quod ut sic unum est cum faciente; & ideo hoc ipso, quod tale facere est ad simile formaliter, est ad ipsum agens ut ad finem. Praeterea. S. D. in dicta respons. ad 3. illud argumentum solum intendit excludere, quod eo deducebatur argumento, videlicet primum hominem in statu innocentiae non dilexisse Deum super omnia, sed seipsum plusquam Deum, ac proinde ut ultimum finem, quod sufficienter efficit ea responsione; quia nimirum actio naturae, quae est ad agere ut sic, in aliud tendit scilicet in passum perficiendum, cuius perfectio ordinatur in commune bonum, & consequenter in Deum. Et quamuis inclinatio ad moueri ordinatur in commune bonum, & tandem in Deum, non tamen habet ordinem hunc formaliter ex modo, & ratione formali suae inclinationis, quae ut sic recurua est in ipsum passum, nec ex sui ratione ordinem habet ad aliud extra passum.

Quomodo autem agens creatum sit finis ultimus sui ipsius, explicat Ferrariciensis in supra dicto cap. 17.

QVAESTIO XLV.

De modo emanationis rerum à primo principio in octo articulos diuisa.

DEinde queritur de modo emanationis rerum à primo principio, qui dicitur creatio. De qua queruntur octo.

Primò, quid sit creatio.

Secundò. Vtrum Deus possit aliquid creare.

Tertiò. Vtrum creatio sit aliquod ens in rerum natura.

Quartò. Cui comperit creari.

Quintò. Vtrum solus Dei sit creare.

Sextò. Vtrum commune sit toti Trinitati, aut proprium alicuius personae.

Septimò. Vtrum vestigium aliquod Trinitatis sit in rebus creatis.

Octauo. Vtrum opus creationis admisceatur in operibus naturae, & Voluntatis.

Ratio ordinis huius questionis, & articulorum.

COGNITA praecedentis quaestiones discursu triplici rerum in Deo summo totius entis principio ratione causae scilicet efficientis, exemplaris & finalis, consequens erat, ut quaestio proponeretur de modo causalitatis diuinæ, & emanationis rerum ab ipso Deo principio. Potest autem in emanatione duplex modus considerari: Vnus ex parte producentis, secundum quem distinguitur emanatio in liberam & naturalem siue

Hh 3 ne